

Резюме

Гончарова Ю. А. Законодавче забезпечення міжнародного захисту прав жінок.

У статті розглянуто питання щодо законодавчого закріплення механізму захисту прав жінок на міжнародному рівні, досліджено міжнародно-правові документи, що регламентують контроль за дотриманням суб'єктами міжнародного права виконання зобов'язань із захисту прав жінок. Аналізуються існуючі міжнародні законодавчі акти у сфері захисту прав жінок, а також роботи міжнародних конференцій, симпозіумів, нарад та інших заходів міжнародної спільноти, як ефективний напрям діяльності в системі захисту прав жінок. Досліджується також міжнародно-правове співробітництво із захисту прав людини та його вплив на становлення й розвиток інституту міжнародного захисту прав жінок.

Ключові слова. Організація Об'єднаних Націй, Міжнародна організація праці, жінки, материнство, захист, дискримінація, рівність.

Резюме

Гончарова Ю. А. Законодательное обеспечение международной защиты прав женщин.

В статье рассмотрены вопросы законодательного закрепления механизма защиты прав женщин на международном уровне, исследованы международно-правовые документы, регламентирующие контроль за соблюдением субъектами международного права выполнения обязательств по защите прав женщин. Анализируются существующие международные законодательные акты в области защиты прав женщин, а также работы международных конференций, симпозиумов, совещаний и других мероприятий международного сообщества, как эффективное направление деятельности в системе защиты прав женщин. Исследуется международно-правовое сотрудничество по защите прав человека и его влияние на становление и развитие института международной защиты прав женщин. Проанализированы основные достижения международного сообщества в сфере реализации и защиты прав женщин.

Ключевые слова. Организация Объединенных Наций, Международная организация труда, женщины, материнство, защита, дискриминация, равенство.

Summary

Goncharova Y. A. Legislative provision of international women's rights protection.

In the article the question of legislative provision of international women's rights protection and the mechanism of protection of women's rights at the international level are examined. Studied international legal instruments governing the enforcement of international law subjects to perform obligations on women's rights protection. Analyzed the existing international legislation in the field of women's rights protection and work of international conferences, symposia, meetings and other activities of the international community as effective measures in the protection of women's rights. Studied an international legal cooperation in the field of human rights and its impact on the formation and development of institute of international women's rights protection. Analyzed the main achievements of the international community in the realization and protection of women's rights.

Key words: United Nations Organization, International Labour Organization women, motherhood, protection, discrimination, equality.

Отримано 4.03.2013

УДК 341.1.8

Д. О. ДИКА

Дарина Олегівна Дика, аспірант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАВОВІ ДЖЕРЕЛА, ЯКІ РЕГУЛЮЮТЬ ДІЯЛЬНІСТЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ, ТА ЇХ ОСОБЛИВОСТІ

Європейський Суд з прав людини (надалі – ЄСПЛ, Суд) здійснює свою діяльність на підставі певних правових норм, які, на наш погляд, у сукупності складають окремий інститут міжнародного процесуального права.

Не дивлячись на те, що діяльність ЄСПЛ є надзвичайно важливою складовою європейської системи захисту прав, питанню вивчення процесу у ЄСПЛ та особливостей відповідних процесуальних норм, на наш погляд, приділяється не достатньо уваги у науці міжнародного права. Більше вивчаються матеріальні норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (надалі – Конвенція) у їх інтерпретації Судом.

Окремі аспекти норм, які врегульовують діяльність ЄСПЛ, були предметом дослідження у науці міжнародного права та вивчалися, зокрема, К. Арістовою, В. Буткевичем, Ж.-П. Костою, Ф. Лічем, Г. Лук'янцевим, Г. Петцольдом, М. Рісним, Т. Соловйовою, К. Тереховим, В. Тумановим та іншими. Поміж тим, питання про коло джерел цих норм, окремі питання місця цих норм у таких джерелах залишається не достатньо опрацьованим. Зазначене й обумовлює мету цієї статті.

На думку К. І. Терехова, джерелами процесуальних норм, які регулюють процес у ЄСПЛ, є Конвенція, Регламент, Практичні інструкції, що приймаються Головою Суду, та в певному умовному значенні правові позиції з процесуальних питань, відображені у рішеннях (постановах) ЄСПЛ¹. Загалом з такою позицією погодитися можна.

Основним джерелом права, яке врегулює порядок провадження у ЄСПЛ, безумовно є Конвенція. ЄСПЛ в процесі своєї діяльності не застосовує інші Конвенції Ради Європи, не захищає прав, визначених ними. Суд створений виключно для захисту прав та свобод, визначених Конвенцією, а відтак застосовує лише її. Тільки ця Конвенція визначає компетенцію та основоположні засади діяльності Суду, які надалі розкриваються через інші нормативні акти з питань діяльності Суду – Регламент та Практичні інструкції.

Конвенція складається з преамбули та статті 1, які знаходяться поза межами розділів Конвенції, а також з трьох розділів (Розділ I «Права і свободи», Розділ II «Європейський Суд з прав людини», Розділ III «Інші положення»). Розділ I містить 17, Розділ II – 33, а розділ III – 8 статей.

Необхідно погодитися з В. А. Тумановим, що за своїм функціональним призначенням норми Конвенції поділяються на дві основні групи: організаційно-процесуальні та матеріально-правові². Матеріально-правові норми Конвенції містяться у Розділі I Конвенції, а організаційно-процесуальні – у Розділі II.

При аналізі положень Конвенції не важко побачити, що як матеріально-правові, так і організаційно-процесуальні норми Конвенції мають загальний характер. Досить часто ці норми потребують свого ґрунтовного тлумачення через їх надзвичайно абстрактний характер. Зазначене тлумачення норм, як і їх безпосереднє застосування, здійснюється саме ЄСПЛ.

Джерелом процесуальних норм, які регулюють процес у ЄСПЛ, є ті положення Конвенції, які містять процесуальні за своїм змістом норми, а саме норми, пов'язані із організацією та діяльністю ЄСПЛ (Розділ II Конвенції).

Проводячи загальний аналіз Конвенції необхідно також зазначити, що Конвенція містить досить незначну кількість процесуально-правових норм, врегулює процес у Суді лише в загальних рисах. Деякі процесуальні питання, які зазвичай обов'язково містяться у основних процесуальних актах того чи іншого виду судочинства (наприклад, питання доказів та доказування), взагалі залишилися без конвенційного врегулювання. Загалом Конвенція врегулює лише окремі питання організації суду (ст.ст. 19–27, 51 Конвенції), та окремі питання його процесуальної діяльності (ст. 28-50 Конвенції). Перші є джерелом і одночасно наслідком дії засад організації Суду, інші – стосуються засад його діяльності.

Протоколи до Конвенції хоча і є невід'ємними складовими самої Конвенції, поміж тим, на наш погляд, потребують вказівки на них як на самостійні джерела процесуальних норм. Протоколи до Конвенції потребують самостійної ратифікації їх державами-учасниками Конвенції, а тому можуть у зв'язку з цим викликати низку самостійних особливостей у регулювання процесуальної діяльності ЄСПЛ (наприклад, особливостей дії Конвенції в просторі, часі та стосовно осіб). Не потрібно також забувати історію створення Протоколу № 14-bis до Конвенції, який хоча й не набув чинності у зв'язку з набранням чинності Протоколу № 14 до Конвенції, однак вказав на існуючі особливості та проблеми з набранням чинності саме тими Протоколами, які врегулюють процесуальну діяльність Суду. Зазначене свідчить про самостійний характер Протоколів до Конвенції як джерел процесуальних норм щодо діяльності Суду.

Для процесу у ЄСПЛ мають значення насамперед Протокол № 11 та Протокол № 14 до Конвенції.

Протокол № 11, який передбачав перебудову контрольного механізму, створеного Конвенцією, був прийнятий 11 травня 1994 р. та набув чинності 1 листопада 1998 році. Згідно з цим протоколом була ліквідована Європейська комісія з прав людини, а на її основі та основі реорганізованого Суду був створений єдиний орган – постійнодіючий ЄСПЛ.

Протокол № 14 до Конвенції, який змінює контрольну систему Конвенції, був прийнятий 13 травня 2004 р. та набув чинності 1 червня 2010 року. Зазначений Протокол передбачив нові умови прийнятності заяв, особливості розгляду очевидно неприйнятних заяв, розгляд очевидно прийнятних заяв, розгляд справ одноособово суддею, можливість приєднання до Конвенції Європейського Союзу³.

Зазначені Протоколи до Конвенції мають ті ж особливості, що й Конвенція. Їх норми загалом носять загальний характер, а особлива специфіка полягає в тому, що вони дають можливість побачити та проаналізувати еволюцію самого процесу у ЄСПЛ.

Якщо загальний характер матеріально-правових норм Конвенції та Протоколів до неї, на наш погляд, є не просто прийнятним, а й необхідним через їх завдання об'єднати правові системи різних країн, то абстрактний характер організаційно-процесуальних норм не може влаштувати практику. Діяльність Суду, яка є надзвичайно багатогранною, не може здійснюватись на підставі всього декількох десятків процесуальних норм. У зв'язку з цим, безпосередньо вже самі статті 26-28 Конвенції передбачають прийняття Судом Регламенту, який врегулює окремі питання діяльності Суду. На даний час ЄСПЛ здійснює свою діяльність згідно з Регламентом Європейського суду з прав людини від 4 листопада 1998 р. в редакції від 1 червня 2010 р. Зазначений Регламент значною мірою усуває прогалини у правовому регулюванні питань організації та діяльності суду, які визначені Конвенцією, та фактично є основним кодифікованим джерелом процесуальних норм, які врегулюють діяльність у ЄСПЛ.

Регламент Суду складається з чотирьох розділів (Розділ I «Організація та робота суду», розділ II «Провадження у справі», Розділ III «Перехідні правила», розділ IV «Прикінцеві положення») та додатку до Регламенту стосовно розслідувань. Розділи I та II в свою чергу поділяються на глави, при цьому розділ I містить 5 глав, а розділ II – 11.

Розділ I Регламенту врегулює загальні питання судоустрою – тлумачення понять, статусу суддів (строки повноважень суддів, прийняття ними присяги, питання несумісності діяльності судді з іншою діяльністю, відставки), обрання службових осіб та органів суду, їх функції, питання секретаріату суду тощо. Крім того цей Розділ також врегулює окремі питання процесу – наради суддів, голосування суддів під час прийняття рішень, складу Суду при розгляді справ.

Розділ II Регламенту врегулює питання провадження у справі (загальних правил провадження, початку провадження, визначення судді-доповідача, особливості провадження щодо прийнятності, провадження після прийняття заяви, слухання, провадження у Великій Палаті, рішень Суду тощо).

Розділ III Регламенту стосується окремих перехідних положень процесу, загалом пов'язаних з прийняттям Протоколу № 11 до Конвенції та ліквідацією Європейської Комісії з прав людини. Розділ IV Регламенту регулює питання внесення змін до Регламенту та набуття ним чинності.

Аналіз структури Регламенту вказує на окремі недоліки у визначенні місця окремих його норм, які, на наш погляд, можуть впливати на діяльність Суду.

Загалом Регламент за своєю структурою відображає побудову тієї частини Конвенції, яка регулює окремо питання створення та питання діяльності Суду. Однак тут, на наш погляд, не повністю реалізована існуюча у процесуальній науці думка щодо традиційної побудови кодифікованих процесуальних актів які, як стверджує С. Фурса, загалом складаються з двох частин – питань організації певного органу та питань процесуальної діяльності цього органу⁴.

Так, вбачається, що положення щодо складу Суду по окремих справах, насамперед, одноособового складу Суду, містяться у Розділі I Регламенту в главі V «Склад суду», який врегулює організаційні питання Суду, а не питання, пов'язані з провадженням у справі. Зокрема, п. 1 Правила 27A Регламенту передбачає, що після консультацій з бюро Голова суду вирішує, скільки необхідно створити одноособових складів Суду, й проводить відповідні призначення. Голова суду складає заздалегідь список Договірних сторін, для яких кожний такий суддя буде здійснювати свої повноваження з розгляду заяв протягом всього строку, на який його було призначено у якості одноособового складу Суду.

У зв'язку з цим, питання визначення одноособового складу Суду у конкретній справі (фактично для усіх заяв щодо держав як Договірних сторін) відноситься Регламентом до питань організації Суду, а не питань провадження у справі, та здійснюється Головою Суду. Зазначене, на наш погляд, не є правильним.

Питання складу Суду по конкретній справі можуть бути визначальними для наслідків її розгляду, особливо щодо тих скарг, які є прийнятними. Конвенція приділяє питанням складу Суду значну увагу, передбачаючи обов'язкову присутність у складі палати або Великої палати Суду судді від держави – сторони у справі. Не дивлячись на те, що Суд намагається впроваджувати єдину практику застосування та тлумачення Конвенції, праворозуміння окремих суддів може різнитися між собою, що може мати визначальне значення для наслідків розгляду справи.

Важливість питання визначення складу Суду підтверджує навіть те, що, наприклад, самі судді Суду допускають можливість впливу на Суд політичної складової.

Так, колишній Голова Суду Ж.-П. Коста справедливо стверджував, що Суд має гарантувати неупередженість правосуддя під час вирішення справ, які іноді можуть мати політичне забарвлення чи мати політичні наслідки. Суд має прийняти своє рішення на основі Конвенції та має бути повністю неупередженим⁵. Крім того, в історії діяльності ЄСПЛ були вже випадки, коли ЄСПЛ небезпідставно звинувачували в застосуванні політичної складової при винесенні окремих його рішень, що на думку деяких дослідників нанесло суттєвого удару по престижу ЄСПЛ⁶. Прямо називає рішення Суду не лише юридичними, а й політичними актами Голова Конституційного Суду РФ В. Зорькін, який також вбачає політичну складову в деяких рішеннях Суду⁷.

Однією з первинних та чи найголовніших передумов існування неупередженого Суду, на наш погляд, повинні бути прозорі правила розподілу справ між суддями ЄСПЛ, а це потребує певного реформування цих питань.

Крім того, також взагалі нерегульованим у Регламенті є розподіл заяв між одноособовим складом Суду та Комітетом, який діє у складі трьох суддів, на початковому етапі провадження у ЄСПЛ. Зазначене викликає у дослідників діяльності ЄСПЛ лише здогадки щодо особливостей розподілу справ у цих випадках.

Так, О. Аніщик вказує, що правила, за якими розгляд скарги визначається одноособовому судді чи Комітету прямо не відображені в Регламенті Європейського Суду з прав людини. Фактично, як ми вважаємо, розподіл скарг між ними залежить від того, наскільки очевидно неприйнятними вони є⁸.

У зв'язку з цим, вважаємо, що на питання визначення складу Суду, яке є надзвичайно важливим, повинні впливати не суб'єктивні чинники (волевиявлення Голови Суду), а виключно об'єктивні, а самі правила розподілу справ врегульовуватися Регламентом та здійснюватися на засадах ймовірності.

В цьому плані заслуговує на увагу практика національного законодавства України, яке передбачає розподіл справ між суддями у судах автоматизованими системами документообігу суду за принципом вірогідності, який враховує кількість справ, що перебуває у провадженні суддів, заборону брати участь у перегляді рішення для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд якого ставиться питання, перебування суддів у відпустці, на лікарняному, у відраженні та закінчення терміну повноважень.

Вважаємо, що розподіл справ між суддями у ЄСПЛ можна було б здійснювати за принципом вірогідності з урахуванням таких особливостей, як кількість справ, що перебуває у провадженні судді, заборону брати участь у перегляді рішення для судді, який брав участь в ухваленні судового рішення, про перегляд

якого ставиться питання, закінчення терміну повноважень судді. Це сприятиме уникнення спекулятивних висловлювань навколо діяльності Суду, зробить діяльність Суду більш прозорою як для учасників процесу, та і для громадськості загалом. У зв'язку з цим потребують зміни також і відповідні правила Регламенту, а усі положення щодо визначення складу Суду у конкретних справах повинні міститися у Розділі II Регламенту, який визначає провадження у справі, а не в Розділі I Регламенту щодо питань організації Суду.

Аналізуючи процесуальні положення Конвенції та Регламенту Суду не важко помітити, що вони допускають значний ступінь розсуду Суду при вирішенні процесуальних питань. Перше ж Правило 31 розділу II «Проведення у справі» Регламенту передбачає, що положення цього розділу не перешкоджають Суду, після консультації зі сторонами, відступати від цих положень, якщо це потрібно в цілях розгляду окремої справи. Таким чином, можна стверджувати, що положення Регламенту щодо провадження у справі є необов'язковими для Суду та застосовуються ним, якщо вони є прийнятними в цілях конкретної справи. Загалом вважаємо це правильним. Виходячи з особливостей ЄСПЛ як міжнародного органу прописати правила діяльності Суду, які б були прийнятними щодо всіх випадків правозастосування, надзвичайно важко, а може навіть і не можливо. У зв'язку з цим, виходячи з засади розумності більш прийнятним є надання Суду в можному конкретному випадку можливості відступу від правил, визначених Конвенцією чи Регламентом.

Практичні рекомендації, затверджені Головою Суду на підставі правила 32 Регламенту також можна вважати джерелом процесуальних норм, які врегульовують діяльність ЄСПЛ.

Так, правило 32 Регламенту передбачає, що Голова Суду може видавати практичні рекомендації, зокрема стосовно таких питань, як з'явлення на слухання та подання аргументів сторони чи інших документів. Безумовно, вже сама назва свідчить про їх необов'язковий характер для учасників провадження у ЄСПЛ, однак їх можна та необхідно вважати джерелом процесуальних норм через те, що ці учасники все ж у переважній більшості враховують їх у своїй діяльності. Не можна не зазначити тут також і того, що й сам Регламент Суду, як уже зазначалося, допускає можливість відступу від його норм, що однак, не свідчить про відсутність у положень Регламенту нормативного характеру.

На даний час Головою Суду видано шість практичних рекомендацій, які застосовуються учасниками провадження у ЄСПЛ – «Клопотання про вжиття тимчасових заходів», «Початок провадження у справі», «Письмовий змагальний процес», «Вимоги справедливого відшкодування», «Захищена електронна доставка документів», «Вимоги анонімності».

В науці міжнародного права до джерел процесуальних норм правильно відносять також правові позиції з процесуальних питань, що містяться в рішеннях (постановах) ЄСПЛ⁹.

Не дивлячись на те, що прецеденти ЄСПЛ лише умовно можна віднести до джерел процесуальних норм, які врегульовують діяльність Суду, а формально рішення Суду не містять нових процесуальних норм, оскільки є лише актами тлумачення Конвенції, більш глибокий аналіз призводить до зворотних висновків.

Надзвичайна абстрактність процесуальних норм Конвенції призводить, на наш погляд, до того, що Суд у своїх рішеннях сам творить право, на яке посилається у своїх же інших рішеннях. Такі правові позиції Суду з окремих процесуальних питань публікуються в узагальненнях, рекомендаціях, практичних посібниках, зокрема, й самого Суду, та набувають ознак орієнтиру для поведінки як самого Суду, так і інших учасників процесу в аналогічних ситуаціях. Зазначене фактично свідчить про їх нормативний характер.

Розгляду правових позицій Суду як норми права сприяє й національне законодавство, яке досить часто визначає їх як одну з форм права.

Виходячи з положень п. 1 ст. 46 Конвенції рішення ЄСПЛ є обов'язковими для виконання державами-учасниками Конвенції лише в тих справах, де вони є сторонами. Поміж тим, наприклад, згідно зі ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» суди України застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права.

У зв'язку з цим для держав, які не брали участь у справі, рішення ЄСПЛ також є обов'язковими (що характерно для норми права), зокрема, в частині наявного в них офіційного (нормативного) тлумачення конвенційних положень, що набувають значення правових позицій Європейського Суду¹⁰.

З урахуванням наведеного, правові позиції ЄСПЛ з процесуальних питань, що містяться в рішеннях (постановах) Суду, є джерелом процесуальних норм, що врегульовують діяльність ЄСПЛ.

Аналіз процесуальних положень Конвенції та Регламенту Суду вказує на те, що вони фактично містять деякі відсилочні норми, які при вирішенні Судом окремих процесуальних питань відсилають його до національного законодавства держав-учасників Конвенції. Такою нормою, наприклад, є ст. 35 Конвенції, згідно з якою Суд може брати справу до розгляду лише після того, як було вичерпано всі національні засоби юридичного захисту, згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права, і впродовж шести місяців від дати постановлення остаточного рішення на національному рівні.

Таким чином, якщо проаналізувати критерії прийнятності заяви у конкретній справі, то можна побачити, що вони обумовлюються використанням національних засобів захисту, які в свою чергу врегульовуються національними законами держав-учасників Конвенції.

Так, наприклад, розглядаючи справу МПП «Голуб» проти України ЄСПЛ проаналізувавши господарське процесуальне законодавство у своєму рішенні від 18 жовтня 2005 р. зазначив, що заявник не подав касаційну скаргу до Вищого господарського суду та Верховного Суду України на ухвали суду першої інстанції та апеляційного суду відповідно до вимог національного законодавства. Суд нагадав, що відповідно до пункту 1 ст. 35 Конвенції він може розглядати питання лише після вичерпання всіх національних засобів юри-

дичного захисту згідно із загальновизнаними принципами міжнародного права¹¹. Як наслідок, Суд у цій справі відхилив відповідну частину заяви МПП «Голуб» відповідно до пунктів 1 та 4 ст. 35 Конвенції.

Вирішуючи процесуальне питання прийнятності заяви Суд фактично у цій справі застосовував господарське процесуальне законодавство України та дійшов висновку щодо невикористання заявником при зверненні до суду усіх національних засобів юридичного захисту. Це, на наш погляд, свідчить, що джерелом процесуальних норм, яке врегульовує процесуальну діяльність у ЄСПЛ, є національне законодавство держав-учасників Конвенції. Це законодавство є джерелом процесуальних норм у тому обсязі, в якому воно підлягає застосуванню Судом при вирішенні окремих процесуальних питань, зокрема, питань прийнятності заяви.

Таким чином, підводячи підсумки проведеного дослідження, можна зробити висновок, що джерелом процесуальних норм, які врегульовують діяльність ЄСПЛ, є Конвенція, Протоколи до Конвенції, Регламент, Практичні інструкції, що приймаються Головою Суду, прецеденти ЄСПЛ та деяке національне законодавство країн-учасників Конвенції. Вважаємо, що окремі процесуальні норми щодо складу суду, які містяться у Регламенті, потребують іншого свого місця у структурі цього нормативного акту, що потребує зміни Регламенту.

Крім того, з огляду на доцільність побудови логічної системи норм, які б врегульовували процесуальну діяльність Суду, доцільно було проаналізувати усі процесуальні норми на предмет визначення їх правової природи та того місця, якого вони заслуговують у цій системі. Зазначене, поміж тим, може бути предметом вже наступних досліджень.

¹ Терехов К. И. Процессуальные особенности рассмотрения дел в Европейском суде по правам человека. Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2011. – С. 27–29.

² Туманов В. А. Европейский Суд по правам человека. Очерк организации и деятельности / В. А. Туманов. – М.: Норма, 2001. – С. 71.

³ Третьяков Д. Реформування контрольного механізму Європейської конвенції з прав людини / Д. Третьяков // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2011. – № 1. – С. 85–90.

⁴ Фурса С. Я. Становлення та розвиток нових процесуальних галузей правової науки в Україні / С. Я. Фурса // Проблеми процесуальної науки: історія і сучасність: зб. наук. праць за матеріалами першої міжнарод. наук.-практ. конф. вчених-процесуалістів, практиків, аспірантів, здобувачів і студентів, проведеної кафедрою правосуддя юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 25–26 листопада 2010 року. – К., 2010. – С. 13–14.

⁵ Коста Ж.-П. Роль органів державної влади, особливо судів, та майбутнє захисту прав людини в Європі. Доповідь на міжнародній конференції «Проблеми застосування практики Європейського Суду з прав людини в правовій системі України» / Ж.-П. Коста // Вісник Верховного Суду України. – 2011. – № 7 (131). – С. 13.

⁶ Чертов А. А. Европейский Суд по правам человека и развитие международного права прав человека. Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2007. – С. 97.

⁷ Зорькин В. Предел уступчивости / В. Зорькин // Российская газета. – № 5325 (246). – 29.10.2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rg.ru/2010/10/29/zorkin.html>

⁸ Анищик О. Процедура рассмотрения жалобы Европейским Судом по правам человека. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://european-court.ru/procedura-rassmotreniya-zhalob-v-evropejskom-sude/comment-page-2/>

⁹ Терехов К. И. Процессуальные особенности рассмотрения дел в Европейском суде по правам человека. Дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2011. – С. 29.

¹⁰ Бондарь Н. С. Конвенционная юрисдикция Европейского Суда по правам человека в соотношении с компетенцией Конституционного Суда РФ / Н. С. Бондарь // Журнал российского права. – 2006. – № 6. – С. 114.

¹¹ Рішення Європейського Суду з прав людини від 18.10.2005 р. у справі МПП «Голуб» проти України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://hudoc.echr.coe.int>

Резюме

Дика Д. О. Правові джерела, які регулюють діяльність Європейського Суду з прав людини, та їх особливості.

Стаття визначає перелік правових джерел, які регулюють діяльність Європейського Суду з прав людини, та їх особливості. Автор проаналізував норми Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та протоколів до неї, норми Регламенту Європейського суду з прав людини в контексті норм, які визначають правила діяльності ЄСПЛ в ході розгляду спору та прийняття рішення. Окремо відзначено та проаналізовано роль практичних рекомендацій Голови ЄСПЛ та окремих рішень ЄСПЛ як джерел процесуальних норм, що регулюють діяльність ЄСПЛ.

За результатами проведеного дослідження вносяться пропозиції щодо вдосконалення цієї діяльності.

Ключові слова: конвенція, регламент, європейський суд, права людини, процесуальне право.

Резюме

Дика Д. О. Правовые источники, регулирующие деятельность Европейского Суда по правам человека, и их особенности.

Статья определяет перечень правовых источников, регулирующих деятельность Европейского Суда по правам человека. Автор проанализировал нормы Конвенции о защите прав человека и основных свобод 1950 года и протоколы к ней, нормы Регламента Европейского Суда по правам человека в контексте норм, которые определяют правила деятельности ЕСПЧ в ходе рассмотрения спора и принятия решения. Отдельно отмечена и проанализирована роль практических рекомендаций Головы ЕСПЧ и отдельных решений ЕСПЧ как источников процессуальных норм, регулирующих деятельность ЕСПЧ.

По результатам проведенного исследования сделаны предложения по усовершенствованию этой деятельности.

Ключевые слова: конвенция, регламент, европейский суд, права человека, процессуальное право.

Summary

Dyka D. The form of law regulating the activity of the European Court of Human Rights.

The article defines the list of law form, regulating the activity of the European Court of Human Rights. The author analyzed particularly the provisions of European Convention of Human Rights as of 1950 and the Protocols, provisions of the Rules of Court in the light of procedural norms regulating Courts' activity while consideration the disputes. It was specially analyzed and defined the role of practice directions of the Head of the Court as also the role and place of court decisions as the forms regulating the activity of the European Court of Human Rights.

According to the results of the research made suggestions to improve the activity.

Key words: convention, rules, european court, human rights, procedural law.

Отримано 27.02.2013

УДК 341.321

М. В. МАНЬКО

Максим Васильович Манько, аспірант Київського університету права НАН України

«НЕЗАКОННІ КОМБАТАНТИ»: СУЧАСНІ РЕАЛІЇ

На початку XXI ст. міжнародне гуманітарне право зіштовхується із цілим рядом серйозних проблем. Події, що відбувалися після 11 вересня 2001 р., змусили звернути увагу, на такі питання: як право регулює конфлікт між державою й стороною, що не є державою («недержавним актором»), а також статусу осіб, які беруть участь у воєнних діях.

В основі міжнародного гуманітарного права знаходяться дві категорії – комбатанти і цивільні особи.

Вищезазначені категорії осіб відомі міжнародному гуманітарному праву з моменту його заснування як галузі міжнародного права. Що стосується «незаконних комбатантів», то хоч цей термін і став загальнозвичиваним, особливо з моменту воєнних дій в Афганістані, але продовжує залишатися малодослідженим. Питання правового статусу так званих «незаконних комбатантів» є одним з ключових в сучасному міжнародному гуманітарному праві. Суттєву увагу дослідженню зазначеної категорії осіб приділено у працях західних вчених, а саме: С. Борелі, М. Сассолі Е. Розенблад, К. Дерман, Г. Альдріх та інших. Особливої уваги заслуговують матеріали, підготовлені Міжамериканською комісією з прав людини та Міжнародним Комітетом Червоного Хреста. Серед вітчизняних дослідників слід виділити М. Ю. Черкеса, Т. Р. Короткого, В. А. Гринчака.

Актуальності цієї статті додає і те, що у вітчизняній літературі бракує наукового дослідження, в якому б поняття «незаконні комбатанти» розглядалося саме через призму міжнародного гуманітарного права, а не тероризму як явища¹.

Комбатанти мають право брати безпосередню участь у воєнних діях. У випадку взяття в полон вони набувають статусу військовополонених. Такі особи не можуть піддаватися судовому переслідуванню чи покаранню тільки за те, що вони брали участь у воєнних діях².

Цивільні особи також мають право на захист, що впливає з їхнього статусу. У міжнародному гуманітарному праві є загальне положення про те, що вони користуються захистом від небезпек, які виникають у зв'язку з воєнними діями, і не повинні ставати об'єктом нападів. Цивільні особи не можуть бути безпосереднім об'єктом нападу, а їхня близькість до законної військової цілі повинна стати причиною відмови від її ураження у випадку, якщо втрати серед цивільних осіб будуть надмірні порівняно із одержаною військовою перевагою (принцип пропорційності або сумірності). Цивільні особи користуються подібним захистом доти, доки вони не беруть особистої участі у воєнних діях. Крім того, цивільні особи, як і комбатанти, у певних обставинах, потрапляючи у владу супротивника, мають право на захист відповідно до докладно розроблених положень міжнародного права³.

Отже, статус військовополоненого має надзвичайне важливе значення для особи, що потрапила в полон супротивника, як в плані юридичного статусу, так і в плані поведінки з нею. Особа, якій статус комбатанта не був наданий, може бути засуджена відповідно до внутрішньодержавного права, тому відсутність статусу військовополоненого може бути питанням життя та смерті. У будь-якому разі питання про те, користується особа статусом військовополоненого чи ні має вирішуватись у кожному конкретному випадку, у випадках сумніву стосовно вирішення зазначеного питання рішення приймається компетентним трибуналом*. У юридичній літературі доволі часто вказується на невизначеність формулювання даної норми. Це лише стимулює появу нових питань про склад такого суду і судові гарантії, що мають надаватися особам, які поста-

© М. В. Манько, 2013

* ЖК III. – Ст. 5 (2).